

2

LAAKERWEERD/SCHROEVENDAALSE PLAS

Uit: G. Kurstjens, B. Peters & P. Calle. 2008. Maas in Beeld. Resultaten van 15 jaar ecologisch herstel. Gebiedsrapport 2: Maasplassengebied. Kurstjens Ecologisch Adviesbureau, Beek-Ubbergen/Bureau Drift, Berg en Dal, www.drift.nl

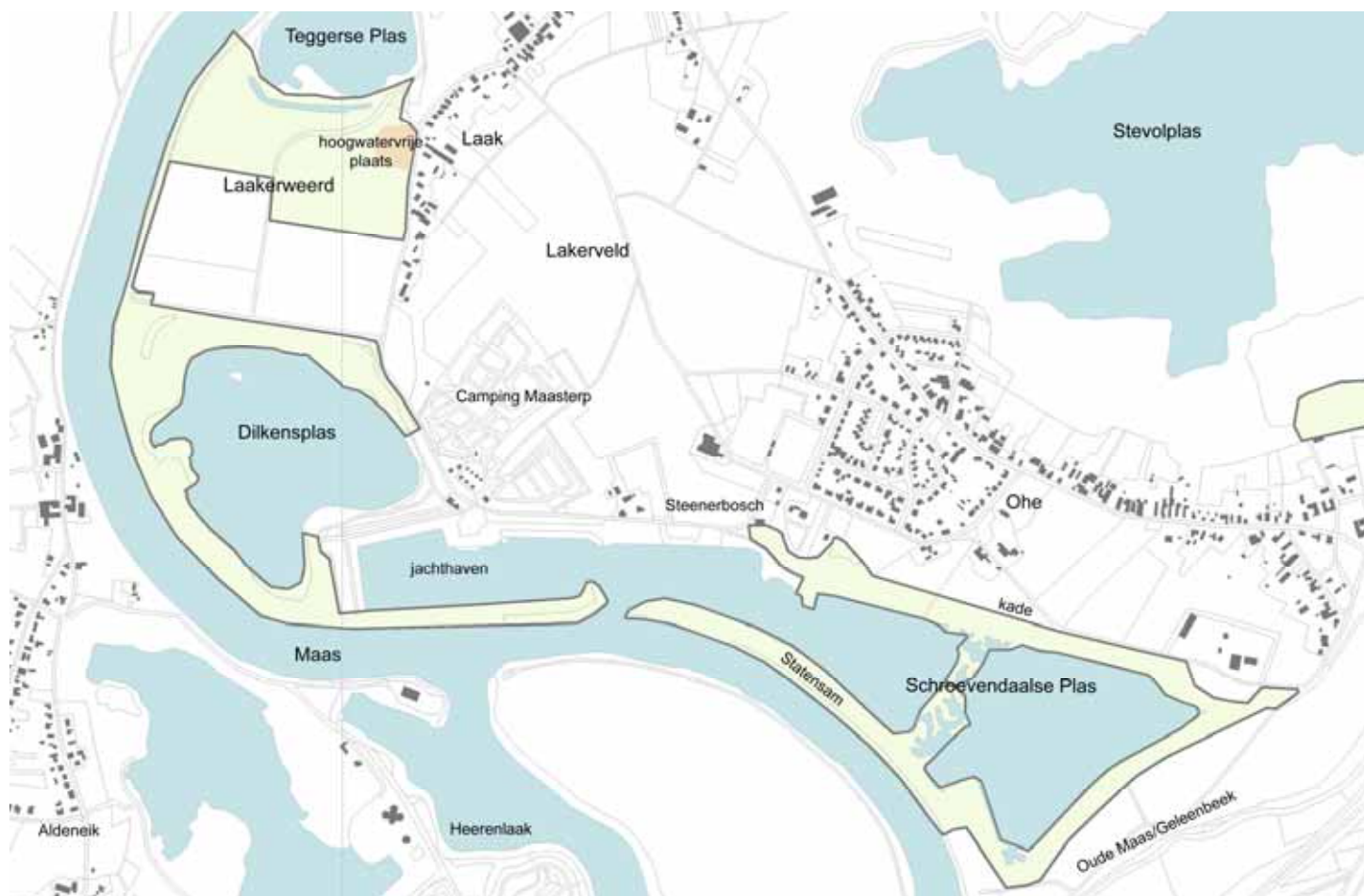
Riviertraject:	Maasplassen
Provincie:	Limburg
Gemeente:	Maasgouw
Stad/dorp:	Ohé en Laak
Start natuurontwikkeling:	Dilkenplas (1992), overige gebieden (vanaf 1996)
Eigendom:	Natuurmonumenten
Oppervlakte:	45 ha (land)
Toegankelijkheid:	vrij toegankelijk

Soortgroep	Voor natuurherstel		Na natuurherstel		Beoordeling ontwikkeling
	Aantal bijzondere soorten (* = alle soorten)	waarvan op Rode Lijst	Aantal bijzondere soorten (* = alle soorten)	Waarvan op Rode Lijst	
Flora Laakerweerd	21	11	60	21	
Flora Schroevendaalse plas	12	9	33	18	
Broedvogels	20	11	29	13	
Dagvlinders *	21	0	22	1	
Libellen *	9	1	21	1	
Sprinkhanen *	7	0	10	2	
Overige groepen					Bever, Horzelvevlinder, Muskusboktor, Oliekever

2.1 GEBIEDSBESCHRIJVING

Het huidige natuurgebied omvat de weerden langs de Maas ter hoogte van de dorpen Ohé en Laak. Door grootschalige grindwinning is het oorspronkelijke landschap sterk gewijzigd. Momenteel kunnen drie deelgebieden worden onderscheiden (van bovenstrooms naar benedenstrooms): de Schroevendaalse plas, de Dilkensplas en de Laakerweerd (figuur 2.1).

Op de Tranchotkaart (begin 19e eeuw) is goed zichtbaar hoe men ook toen al de dynamiek van de Grensmaas hier in toom probeerde te houden (figuur 2.2). In de buitenbocht van Ohe was reeds de zogenaamde 'Statendam' aangelegd. Deze zorgde tijdens hoogwater voor een scheiding van het water tussen de Grensmaas en dat van de Oude Maas, die een deel van het hoogwater ten oosten van Ohé en Laak afvoert. Daarnaast lag er ook een leidijk aan de zuidzijde van Ohé die doorliep tot voorbij Laak. Door deze haakvormige leidijk werden de dorpen ten dele beschermd tegen overstroming omdat hoogwater alleen van de benedenstroomse zijde kon instromen, en door het grote verhang op de rivier toch minder hoog kwam. Op diverse plaatsen is deze kade in het verleden doorgebroken getuige een zestal kolken. Een van deze doorbraken vond al in 1643 plaats (Renes, 1999). Op de overslaggronden (sedimenten van dijkdoorbraken) ten westen van Ohé lag het Steenerbosch (zie figuur 2.3). Ook elders langs deze leidijk zijn restanten van doorbraken zichtbaar. Het bovenstroomse deel, dat door kades was omgeven, was in de loop van de tijd opgesedimenteerd met leem. Het werd daardoor beter geschikt als bouwland (Aasterbergs veld en Schroevendaal). In het benedenstroomse deel, zoals de Koeweide en de Laakerweerd vond lokaal nog grind- en zandafzetting plaats; deze relatief laaggelegen delen bestonden vooral uit graslanden. In de meanderbocht van de Grensmaas lagen medio 19^e eeuw nog zand- en grindbanken. Ter hoogte van Laak is in die tijd nog een oude Maasloop zichtbaar die benedenstrooms in open

Figuur 2.1 Overzichtskartaal onderzoeksgebied met de verschillende deelgebieden.

Talud van de Statendam langs de Grensmaas ter hoogte van de Schroevendaalse Plas.

verbinding stond met de rivier (figuur 2.3).

Rond 1900 werd het dynamische karakter van de rivier nog verder aan banden gelegd door het aanbrengen van steenzettingen in de oever ter hoogte van de Statendam en de aanleg van kribben ter hoogte van de Laakerweerd. In de oeverzone groeide daar toen zachthoutoibos. Later is de rivierbedding verdiept en sinds de aanleg van de stuw bij Linne heeft de rivier in het onderzoeksgebied bij lage afvoeren een vast peil.

Vanaf de jaren '50 is het karakter van het gebied door diepe grindwinning ingrijpend veranderd. Afgezien van de Statendam en de directe oever van de Maas is het hele gebied vergraven. Ook de hoogwatergeul en alle kolken zijn verdwenen. In totaal zijn in de jaren '60 en '70 drie plassen ontstaan. Het gebied tussen de Dilkensplas en de Teggerse plas (Laakerweerd) is begin jaren '80 opgevuld met mijnsteen en weer opgeleverd voor de landbouw. In deze periode is de rest van het gebied ingericht voor grootschalige recreatie met een dagstrand, twee jachthavens en – binnendijs - een camping (de Maasterp). In de jaren '90 is na de vergraving van het Aasterbergse veld de grindwinning van de Schroevendaalse plas afgerond.

In 1992 is gestart met natuurontwikkeling, eerst rondom een deel van de Dilkensplas en vanaf 1996 ook langs de oevers van de Schroevendaalse plas. Rond 1998 zijn bij Laak enkele agrarische percelen verworven en na enkele jaren braakligging toegevoegd aan het reeds bestaande begrazingsgebied rond de Dilkensplas. Hoewel de Teggerse plas ook door Natuurmonumenten is verworven is het beheer nog verpacht aan de lokale hengselsportvereniging.

Figuur 2.3 Topografische kaart uit 1849 (Bron: bibliotheek Gelderland).

Figuur 2.2 Tranchotkaart van het onderzoeksgebied. De Statendam tussen de Maas en de Oude Maas en de leidijk van Ohe tot aan kasteel Walborg zijn goed zichtbaar. Tussen 1800 en 1850 is de Statendam ooit deels weggeslagen, want in figuur 2.3 is een nieuwe dijk op een andere locatie zichtbaar.

2.2 INRICHTING

De volgende inrichtingsmaatregelen hebben plaatsgevonden:

2.2.1 Schroevendaalse plas

- Aanleg van een reeks van eilanden om een natuurlijke scheiding aan te brengen tussen recreatief toegankelijk deel en rustig natuurgebied (1997);
- Plaatsing van rasters, klaphekken en poorten rondom de plas t.b.v. natuurlijke begrazing (1996);
- Op beperkte schaal zijn enkele bomenrijen (essen, populieren) aangeplant, als onderdeel van de herinrichting van de Maasplassen.
- De kaden rond de Schroevendaalse plas zijn tijdens de herinrichting ingezaaid met een grasmengsel.

2.2.2 Laakerweerd

(Dilkensplas en aangevulde gronden ten noorden daarvan)

Dilkensplas

- De plas is in eerste instantie geheel ingericht met het oog op intensieve recreatie (zwemstranden, ligweiden, parkeerplaatsen); daartoe zijn onder meer verspreid enkele boomgroepen en struwelen aangeplant;

- In de plas zijn twee kleine eilandjes aangelegd;
- Rond de oude invaart van de plas is spontaan ooibos opgekomen. Op deze locatie ligt een overlaat met een duiker;
- Plaatsing van rasters en klaphekken rondom de plas t.b.v. natuurlijke begrazing (1992-1996);

Aangevulde gronden (noordelijk deel)

- Na opvulling van de ontgrinde weerd met mijnsteen is er een deklaag aangebracht t.b.v. landbouw. Deze bestond voornamelijk uit akkerbouw.
- Plaatsing van rasters, klaphekken en poorten rondom de plas t.b.v. natuurlijke begrazing (eind 2001/begin 2002); vanaf ca. 1998 hebben deze gronden braak gelegen en heeft de vegetatie zich spontaan kunnen ontwikkelen;
- Aanleg van een hoogwatervluchtplaats voor grote grazers tegen de dijk bij Laak; de grond is gewonnen in een zone nabij de Teggerse plas waarbij een langgerekt, ondiep water is ontstaan.

2.2.3 Spontane processen

Tijdens de extreme overstromingen van 1993 en 1995 is er veel zand afgezet in de oeverzones van de Dilkensweerd en de Laakerweerd. Een deel van dijk westelijk van de jachthaven is toen doorgebroken en de Statendam werd lokaal beschadigd. Deze dammen zijn later hersteld (met flinke hoeveelheden breuksteen), maar een groot deel van het zand dat rond de Dilkensplas is afgezet, is blijven liggen omdat deze gronden toen al natuurgebied waren. De sterke zandsedimentatie heeft o.a. te maken met de overgang van de ongestuwde Grensmaas in het gestuwde traject van de Maas.

2.3 BEHEER

- Integrale jaarrondbegrazing met runderen en paarden in een dichtheid van ca. 1 dier per 2-4 ha. Voordien werden delen van het gebied (intensief) begraaasd door schapen (Dilkensplas) of paarden (Statendam).
- Spontane vegetatieontwikkeling; de oeverzones van de Schroevendaalse plas en Dilkensplas zijn nooit bemest.

Dik zandpakket op de noordoostoever van de Dilkensplas na recordhoogwater van januari 1995.

De herstelde oeverdam rond de Dilkensplas anno 2007. De zandafzettingen bestonden vooral uit fijn zand, met slib en organische stof vermengd, waardoor het terrein thans sterk

Situatie rond begin jaren '80 met op voorgrond de later grotendeels met mijnsteen aangevulde Laakerweerd (waarvan alleen Teggerse plas nog over is) en op de achtergrond de Dilkens- en Schroevendaalse plassen (foto Jan van de Kam).

2.4 RESULTATEN

2.4.1 Flora

Situatie voor natuurontwikkeling (voor 1992/1996)

Laakerweerd

Van de flora voor ontgrinding is het volgende bekend: Sissingh (1942) beschrijft dat de Laakerweerd en de Koeweide (= Dilkensplas) "een prachtig voorbeeld van de rijke Glanshaverhooilanden zijn zoals men die in de Maasuitwaarden van Midden-Limburg kan aantreffen met als soorten Glanshaver, Goudhaver, Gele morgenster en Groot streepzaad, maar ook Beemdkroon, Bevertjes, Gulden sleutelbloem, Kleine bevernel, Kleine pimpernel, Knolsteenbreek en Zachte haver". Langs de Maas was een strook met wilgengriend aanwezig. Van deze stroomdalflora is door Cohen-Stuart in 1955 een opname bekend met naast een deel van bovengenoemde soorten ook Duifkruid, Gewone agrimonie, Grote tijm, Kamgras en Ruige weegbree. Van de periode na de ontgrinding tot aan de start van de natuurontwikkeling (1975 t/m 1992) zijn er vegetatiegegevens van de Provincie Limburg (1987), FLORON en NHGL. Ook de 0-situatie van de Dilkensplas is goed bekend (Kurstjens & Shepherd, 1994). Hieruit komt het volgende beeld naar voren: langs de oever van de Dilkensplas zijn lokaal indicatieve soorten als Bosbies (1992), Bruin cypergras (1983) en Groot springzaad (1987) aangetroffen. De oever van de Maas was in 1987 vrij soortenarm en ruig, maar lokaal groeiden er Gevlekte scheerling, Kattendoorn, Wilde marjolein, Smalle aster (1992) en Zandweegbree. In 1980 is er ook Spaanse zuring aangetroffen.

Het meest soortenrijke traject was de hoge dijk tussen de jachthaven en de Maas. Hier was sprake van een goed ontwikkelde stroomdalflora met Beemdkroon, Echte kruisdistel, Grasklokje, Kamgras en Wilde marjolein. Lokaal groeiden er ook Gewone agrimonie, Goudhaver, Gulden sleutelbloem, Kattendoorn, Kleine pimpernel, Kruipend zenegroen, Kruisbladwalstro, Rapunzelklokje, Rode oegentroost, Slangenkruid, Wit en Zacht vetkruid.

Schroevendaalse plas

Van de situatie voor ontgrinding is de volgende informatie bekend: een groot deel van het gebied bestond uit kleinschalige akkertjes op lemige klei en uit deze regio

zijn tegenwoordig zeldzame akkeronkruiden bekend als Aardaker, Gele ganzenbloem, Groot spiegelklokje, Naakte lathyrus en Wilde ridderspoor (Sissingh, 1942).

Van de Statendam is een vegetatieopname bekend van Cohen-Stuart uit 1955 met soorten als Beemdkroon, Bevertjes, Duifkruid, Gewone agrimonie, Goudhaver, Grote tijm, Kleine pimpernel, Knolsteenbreek, Smal fakkelgras en Zachte haver. Binnendijs lag het Steenerbosch dat werd geëxploiteerd als eikenhaagbeukenhakhout met een rijke struiketage. In de ondergroei groeiden o.a. Bosanemoon, Bosgierstgras, Boskortsteel, Bosvergeet-mij-nietje, Boszegge, Gevlekte aronskelk en Gewone vogelmelk (Sissingh, 1942). Van de periode na de ontgrinding tot aan de start van de natuurontwikkeling (1975 t/m 1995) zijn er vegetatiegegevens van de Provincie Limburg (1987) en het NHGL. Ook de uitgangssituatie van de Schroevendaalse plas is goed bekend door een uitgebreide inventarisatie uit 1996 (Klinckenberg, 1996). Langs de kade van Ohé groeiden lokaal soorten als Beemdkroon, Grasklokje, Goudhaver, Gulden sleutelbloem, Kattendoorn, Knolsteenbreek, Rapunzelklokje, Ruige leeuwentand en Slangenkruid. Op en rond de Statendam langs de Maas groeiden in 1987 o.a. Beemdkroon, Grasklokje, Kleine pimpernel en Wilde marjolein. In 1996 was er ook een grote populatie Engelse alant. In bermen langs de akkers groeiden veel Aardaker.

Sinds natuurontwikkeling (1992/1996-2007)

Laakerweerd

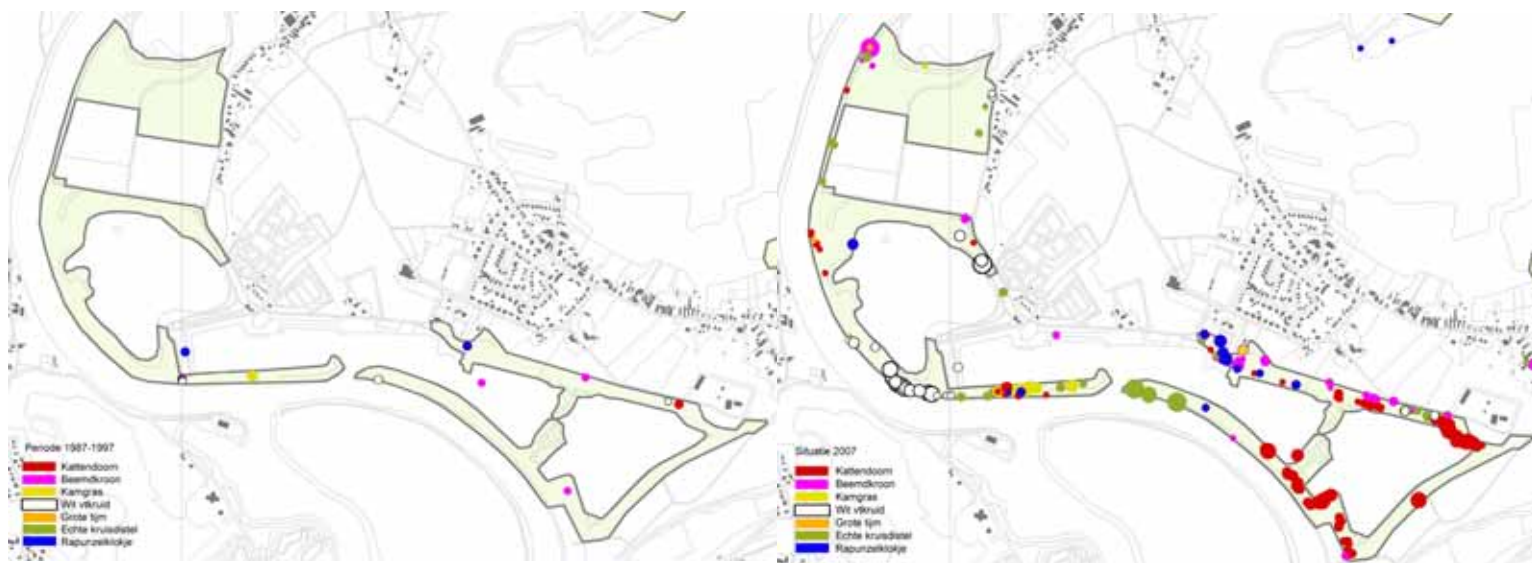
Onder invloed van de twee grote overstromingen (dec. 1993 en jan. 1995) heeft de flora rond de Dilkensplas aanvankelijk een flinke impuls gekregen (tabel 1, figuur 5). Door de forse zandsedimentatie op de noordwestelijke oever van de plas en de plaatselijke erosie van de kades tussen de Maas en de plas ontstond er een ideale uitgangssituatie voor pioniers en ruigtesoorten van zandbodems. De volgende soorten zijn toen (voor het eerst) aangetroffen: Absintalsem, Bermooievaarsbek, Bilzekruid, Blaassilene, Gevlekte scheerling, Grijskruid, IJzerhard, Kleine kaardenbol, Kleine kattenstaart, Kleine rupsklaver, Muurleeuwenbek, Nachtkoekoeksbloem, Peperkers, Ronde ooievaarsbek, Rozetsteenkers, Ruige

rupsklaver, Sikkelklaver, Slangenkruid, Spaanse zuring, Veldwarkruid, Zandweegbree en Zomerfijnstraal. De soortenlijst vertoont veel overeenkomsten met die van vergelijkbaar dynamische plekken langs de Grensmaas zoals Kerkeweerd en Meers. Omdat het fijne, rulle zandsedimenten betrof vermengd met veel organisch materiaal uit het rivierwater, zijn de zandafzettingen vervolgens relatief snel verruigd en verbost. De meeste van bovenvermelde soorten zijn daardoor weer verdwenen en dat verklaart de afname in soortenrijkdom na 2004.

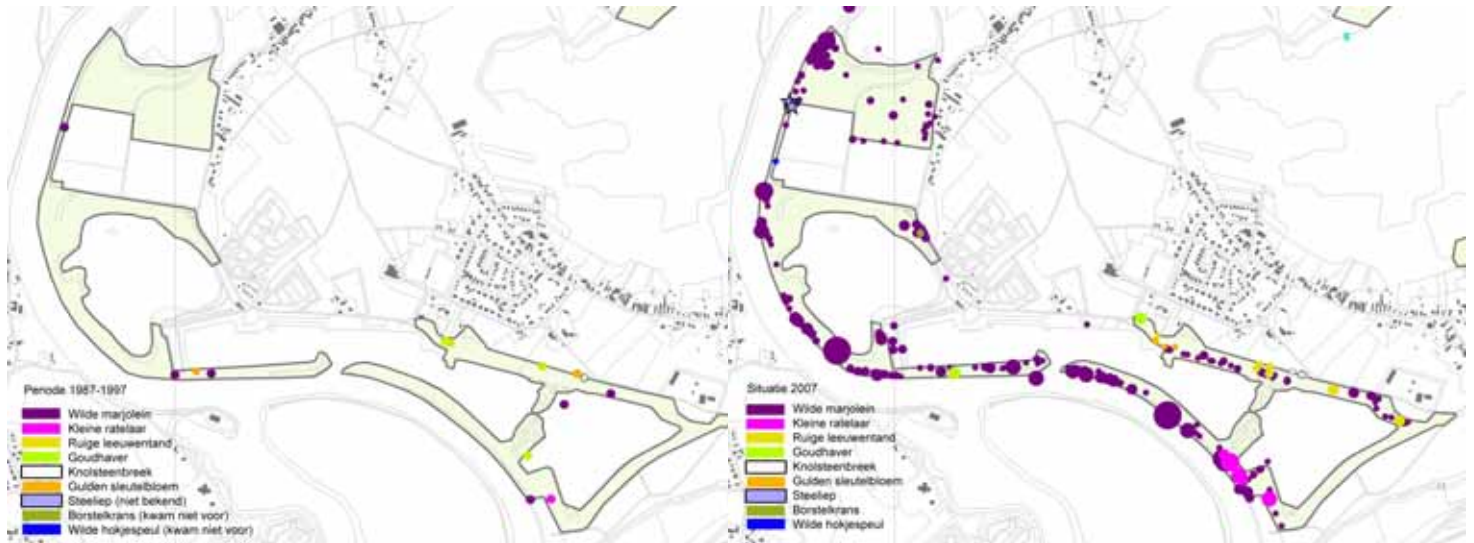
De meeste stroomdalsoorten hebben zich wel gehandhaafd of uitgebreid (figuur 2.4). Bijzonder zijn de twee nieuwe groeiplaatsen van Grote tijm op de Maasoever in de Laakerweerd. Ook is Harige ratelaar in 2007 voor het eerst gevonden. Gewone agrimonie is na 1992 nooit meer aangetroffen, maar wel zijn in 2007 de eerste twee exemplaren van de Welriekende agrimonie gevonden (vergelijk de talrijkheid van beide soorten in de Schroevendaalse plas!). Soorten als Rode ogentroost, Wilde marjolein en Witte munt hebben zich massaal gevestigd (figuur 2.4). De soortenrijke dijk bij de jachthaven heeft lokaal echter flink te lijden gehad van herstelwerkzaamheden, waardoor soorten als Beemdkroon, Eekhoorngras, Gulden sleutelbloem, Grasklokje en Kleine pimpernel zijn verdwenen.

Zoom- en oibossoorten doen het ook goed in het terrein. Zo hebben zich soorten als Borstelkrans, Boskortsteel, Hondstarwegras (1997), Maarts viooltje, Ruig klokje, Springzaadveldkers en Stinkende ballote gevestigd. Ook Wilde hokjespeul is een nieuwkomer in het gebied. Behoud van de spontaan gevestigde, zeldzame Steel- of Fladderiep langs de oever van de Maas is belangrijk.

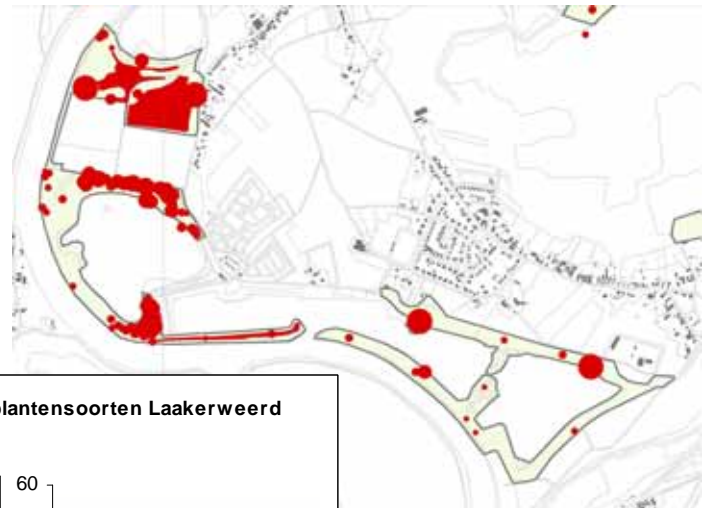
Langs de oever van de Dilkensplas zijn vanaf 1993 slikpioniers (Bruin cypergras, Engelse alant, Rijstgras) en kwelsoorten (Bosbies, IJle zegge en Witte waterkers) aangetroffen. Na de eerste waarneming in 1999 heeft Rivierfonteinkruid zich intussen vrij massaal gevestigd op het Maastraject vanaf de Dilkensplas tot aan de Teggerse plas.

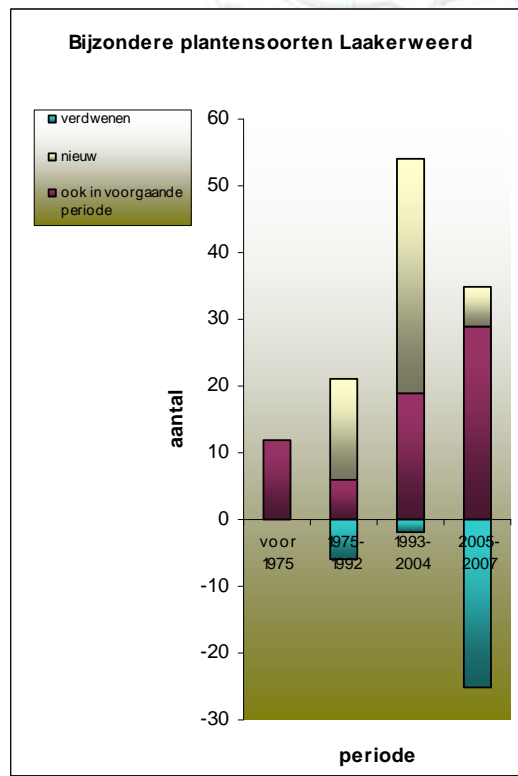
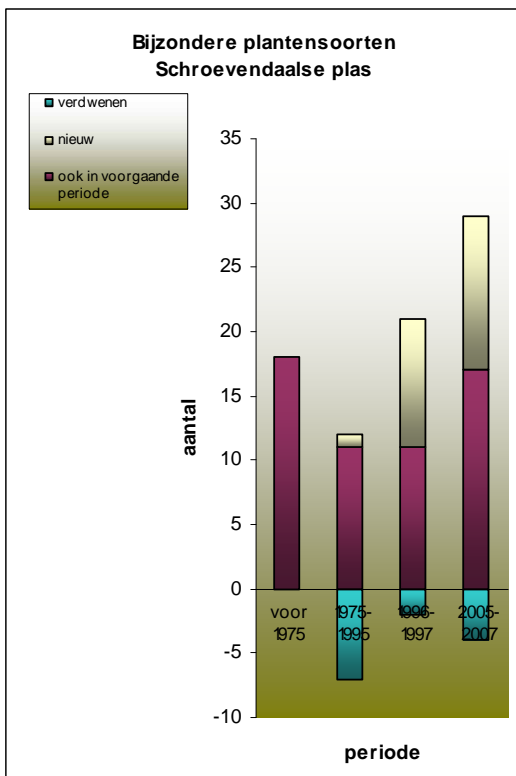
Figuur 2.4a Verspreidingskaart van Beemdkroon, Echte kruisdistel, Grote tijm, Kamgras, Kattendoorn, Rapunzelklokje en Wit vetkruid in het onderzoeksgebied in 1992-1997 en 2007.

Figuur 2.4b. Verspreidingskaart van Borstelkrans, Fladder- of Steelep, Goudhaver, Gulden sleutelbloem, Kleine ratelaar, Knolsteenbreek, Ruige leeuwendaal, Wilde hokjespeul en Wilde marjolein in het onderzoeksgebied in 1987-1997 versus 2007.

Figuur 2.4c Verspreidingskaart van Rode ogentroost in het onderzoeksgebied in 2007 die bij de start van natuurontwikkeling (1992 resp. 1996) nog niet aanwezig was.

Figuur 2.5 Overzicht van de ontwikkeling van het aantal indicatieve plantensoorten in de Schroevendaalse plas en de Laakerweerd in twee perioden voor natuurontwikkeling en twee perioden na natuurontwikkeling

Schroevendaalse plas

Door de gunstige uitgangssituatie (geen intensief landbouwkundig gebruik en geen bemesting) ontwikkelde de flora het terrein zich na de herinrichting gestaag in positieve richting. Er zijn data beschikbaar van het Natuurhistorisch Genootschap (1996/1997), van één kilometerhok (dat het westelijk deel van het gebied omvat) dat in 1997, 2001 en 2005 is onderzocht in het kader van het Meetnet Zoete Rijkswateren (RIZA), van de Provincie Limburg (2006) en uit dit onderzoek (2007). Inmiddels behoort het gebied tot de meer soortenrijke terreinen langs de Maas met in de periode 2005-2007 29 bijzondere soorten waaronder 17 bedreigde soorten (figuur 5, tabel 2). Vooral Gewone en Welriekende agrimonie, Kattendoorn, Kleine ratelaar, Rapunzelklokje, Rode ogentroost en Wilde marjolein hebben zich sterk uitgebreid (figuur 4). Bijzonder is de populatie Welriekende agrimonie (> 2000 ex.), voor zover bekend de grootste in het Maasdal. Dat geldt ook voor Aardaker, die hier talrijk voorkomt, hetgeen waarschijnlijk verband houdt met het historisch voorkomen in akkerranden in het gebied. Op en nabij de kades hebben soorten als Beemd kroon, Goudhaver, Knolsteenbreek en Ruige leeuwentand zich goed gehandhaafd. Ter hoogte van het voormalige Steenerbosch zijn in 2007 op de kade enkele bijzonderheden in klein aantal aangetroffen, waaronder Gevlekte aronskelk, Gulden sleutelbloem, Kleine pimpernel en Moeslook. Langs de oever van de plas groeit veel Rijstgras en Smalle aster en op één locatie Engelse alant. In 2006 konden op de zandige eilanden in de plas lokaal massaal Kaal breukkruid en Slijkgroen worden aangetroffen (Rutger Barendse, Provincie Limburg). Andere pioniers die recent zijn gevonden zijn Absintalsem, Blaassilene, Grijskruid, IJzerhard en Wit vetkruid.

Enkele soorten uit de periode 1996/1997 zijn niet meer teruggevonden, waaronder Aardbeiklaver, Fijne ooievaarsbek, Ruig klokje en Witte munt. Beide laatste soorten alsook een flinke populatie Engelse alant en Moeslook zijn bij verbeteringswerkzaamheden aan de Statendam gesneuveld.

Langs de oever van de Maas ter hoogte van de Laakerweerd heeft zich spontaan een exemplaar van de zeer zeldzame Steel- of Fladderiep gevestigd. Het gaat net als bij de Zwarte populier om een langs de Maas vrijwel verdwenen kenmerkende soort uit (zachthout)ooibos.

Tabel 2.1 Voorkomen van indicatieve plantensoorten in de Laakerweerd.

Soort	Voor 1975	1975-1992	1993-2004	2005-2007
Aardbeiklaver			*	*
Absintalsem			*	
Beemdkroon	*	*	*	*
Bermooievaarsbek			*	*
Bevertjes	*			
Bilzekruid			*	
Blaassilene			*	
Bonte luzerne			*	*
Borstelkrans				*
Bosbies		*	*	*
Boskortsteel			*	*
Bruin cypergras		*	*	
Duifkruid	*			
Eekhoorngras			*	
Engelse alant			*	
Fladderiep			*	*
Gevlekte scheerling			*	
Gewone agrimonie	*	*		
Goudhaver	*	?	*	
Grijskruid			*	
Groot springzaad		*		
Grote tijm	*		*	*
Gulden sleutelbloem	*	*	*	
Harije ratelaar				*
Hokiespeul				*
Hondstarweeras			*	
IJle zegge			*	*
IJzerhard			*	*
Kamaras	*	?	*	*
Kattendoorn		*	*	*
Kleine kaardenbol			*	*
Kleine kattenstaart			*	
Kleine pimpernel	*	*	*	
Kleine rupsklaver			*	
Knolsteenbreek	*			
Kruipend zenegroen		*	*	*
Kruisbladwalstro		*	*	*
Maarts viooltje				*
Muurleeuwenbek			*	
Nachtkoekoeksbloem			*	
Peperkers			*	*
Rapunzelklokje		*	*	*
Rivierfonteinkruid			*	*
Riistaras			*	*
Rode ogentroost		*	*	*
Ronde ooievaarsbek			*	
Rozetsteekers			*	
Ruige rupsklaver			*	
Ruige weegbree	*			
Ruig klokje			*	*
Sikkelklaver			*	*
Slangenkruid			*	*
Smalle aster		*	*	*
Spaanse zuring		*	*	
Springzaadveldkers			*	*
Stinkende ballote			*	*
Veldwarkruid			*	
Welriekende agrimonie			*	*
Wilde marjolein		*	*	*
Witte munt			*	*
Witte waterkers			*	
Wit vetkruid		*	*	*
Wollige munt			*	
Zachte haver	*			
Zacht vetkruid		*	*	
Zandweegbree		*	*	
Zomerfiinstraal			*	*
Totaal	12	18-20	54	35

Bijzonder is de vestiging van Grote tijm op twee locaties langs de Maasoever van de Laakerweerd. Hervestiging van deze soort is nog maar weinig vastgesteld langs de Maas.

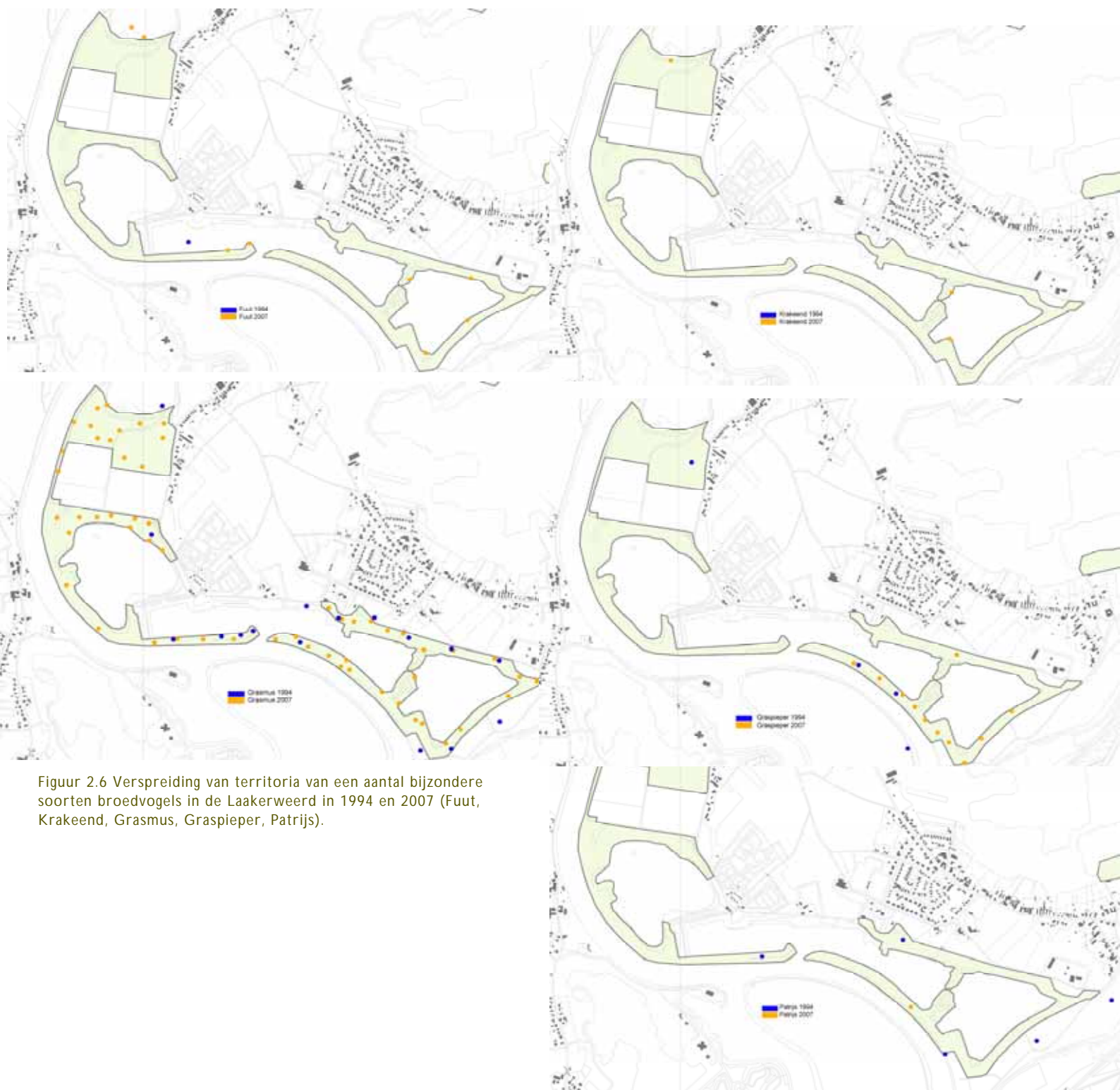
Het zeldzame Absintalsem is in 2007 op een grindige oever bij de Schroevendaalse plas aangetroffen.

Tabel 2.2 Voorkomen van indicatieve plantensoorten rond de Schroevendaalse plas.

Soort	Voor 1975	1975-1995	1996-1997	2005-2007
Aardbeiklaver			*	
Absintalsem				*
Beemdkroon	*	*	*	*
Beverties	*			
Blaassilene				*
Duifkruid	*			
Engelse alant			*	*
Fiine ooievaarsbek			*	
Gevlekte aronskelk	*	?	*	*
Gewone agrimonie	*		*	*
Goudhaver	*	*	?	*
Grijskruid				*
Grote tiim	*			
Gulden sleutelbloem	?	*	*	*
IJzerhard				*
Kamoras	?		*	*
Kattendoorn	?	*	*	*
Kleine pimpernel	*	*		*
Kleine ratelaar			*	*
Knolsteenbreek	*	?	*	*
Kruisbladwalstro				*
Mierikswortel				*
Moeslook	?	?	*	*
Rapunzelklokje	?	*	*	*
Riistaras			*	*
Rode ogentroost				*
Ruige leeuwentand	?	*	*	*
Ruig klokje			*	
Slangenkruid		*		
Slikgroen				*
Smal fakkelaar	*			
Smalle aster				*
Welriekende agrimonie				*
Wilde mariolein	?	*	*	*
Witte munt			*	
Wit vetkruid			*	*
Zachte haver	*			*
Zacht vetkruid			*	*
Totaal	11-18	9-12	20-21	29

Op de Statendam staan vrij veel Kleine ratelaar (inzet) en Kattendoorn.

Figuur 2.6 Verspreiding van territoria van een aantal bijzondere soorten broedvogels in de Laakerwaard in 1994 en 2007 (Fuut, Krakeend, Grasmus, Graspieper, Patrijs).

2.4.2 Broedvogels

Zowel in 1994 als 2007 heeft de provincie Limburg de Laakerwaard en de Schroevendaalse plas onderzocht op broedvogels. Daarnaast wordt het onderzoeksgebied samen met de Teggerse plas, de Walburg en de Oude Maas tot aan de monding in de STEVOL plas sinds 1994 jaarlijks op broedvogels geïnventariseerd (broedvogelonderzoek Zuidelijk Maasdal).

Bij vergelijking van de provinciale gegevens valt op dat zowel de soortenrijkdom als het aantal territoria duidelijk is toegenomen. In 1994 zijn 20 bijzondere soorten aangetroffen waaronder 11 bedreigde en in 2007 29 resp. 13.

Water- en ruigtevogels hebben sterk geprofiteerd van de natuurontwikkeling (figuur 5). Het gaat om Fuut, Grauwe gans, Krakeend, Kneu, Rietgors en Roodborsttapuit. Ook bos- en struweelsoorten als Grasmus en Nachtegaal laten een opgaande lijn zien. Opvallend is de toename van Graspiepers rondom de Schroevendaalse plas. Andere bedreigde soorten handhaven zich in kleine aantallen (Gele kwikstaart, Koekoek en Zomertortel). Een duidelijke afname – conform de landelijke trend - is vastgesteld bij Patrijs (figuur 5), Spotvogel, Veldleeuwerik en Wielewaal. Vrijwel jaarlijks broeden 1 tot 2 IJsvogels in het gebied. Het langjarige onderzoek in het kader van het project “Broedvogelmonitoring Zuidelijk Maasdal” geeft een vergelijkbaar beeld.

Tot en met 1998 waren er in de Laakerweerd 2 tot 3 zangposten van de Grauwe Gors. Deze soort is inmiddels echter definitief verdwenen uit het Maasdal.

Incidentele bijzonderheden die zijn vastgesteld betreffen: Blauwborst 1 (vrijwel jaarlijks tussen 1997 en 2003), Ransuil (1 tussen 1996 en 1998), Sprinkhaanzanger (1 in 1997 en 2005), Visdief (2 in 1997 op de zandlobben) en Zomertaling (1 in 1997).

2.4.3 Libellen

Voor natuurontwikkeling (voor 1996)

Er zijn geen waarnemingen van voor 1990 bekend uit het archief van NHGL of EIS. De uitgangssituatie en eerste resultaten van het natuurontwikkelingsproject zijn wel goed vastgelegd rond de Dilkensplas en de aangrenzende Maasoeveren in de periode 1993-1995. In totaal zijn daar toen 8 algemene soorten gezien en één bijzondere. Op 2 mei 1994 werd een Beekrombout gezien, de eerste waarneming van deze rheofiele soort in het Maasdal sinds de jaren '30 (Kurstjens & de Veld, 1995).

Sinds natuurontwikkeling (vanaf 1996)

Gedurende de periode 1997-2006 zijn uit diverse jaren veel losse waarnemingen

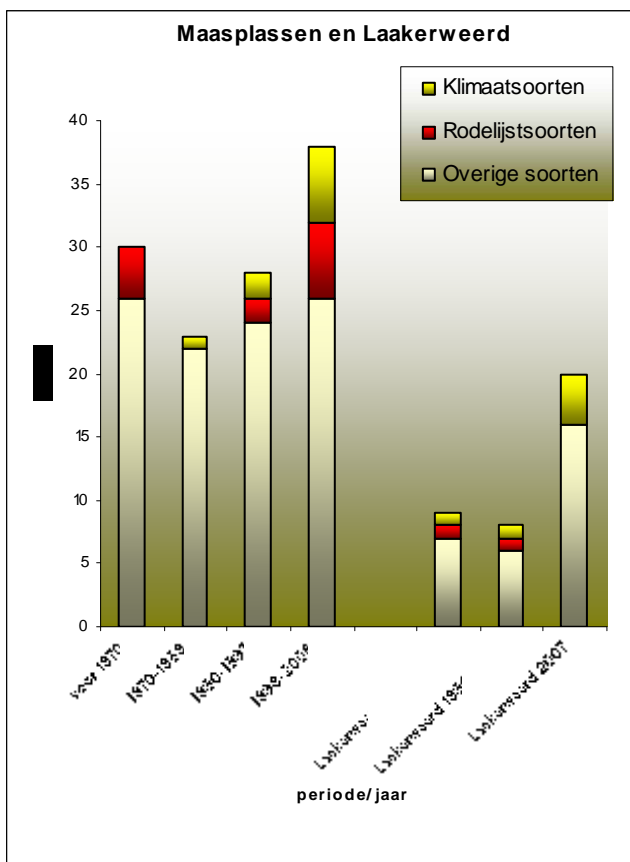
bekend, maar dit geeft bij elkaar wel een goed beeld van de soortenrijkdom. Die is vrijwel identiek met de voorgaande periode en beperkte zich tot algemene soorten. Er is een bijzondere waarneming verricht: op 11 augustus 2000 werd een Rivierrombout langs de oever van de Maas gezien. Van deze bedreigde rheofiele soort lijkt echter nog geen populatie aanwezig langs de Grensmaas (Calle et al., 2007). In 2007 zijn bijna tweemaal zo veel soorten waargenomen (figuur 7), waaronder soorten als Plasrombout (kleine populatie in Schroevendaalse plas), en zwervende individuen van soorten als Metaalglanslibel, Tengere grasjuffer en Zwervende heidelibel. Ook zijn vier klimaatsoorten vastgesteld, waaronder kleine populaties van Kanaaljuffer en Vuurlibel. Deze en andere nieuwe soorten zijn vooral aangetroffen bij het ondiepe, waterplantrijke water nabij de Teggerse plas in de Laakerweerd. Bedreigde soorten zijn overigens in 2007 niet vastgesteld.

Geconcludeerd kan worden dat de diversiteit aan libellen in het onderzoeksgebied is toegenomen, maar dat de beide diepe grindplassen niet erg soortenrijk zijn. Dit houdt verband met het vrijwel ontbreken van waterplanten en kwel en geschikte, ondiepe substraten.

2.4.4 Dagvlinders

Voor natuurontwikkeling (periode 1970-1992)

Uit het archief van het NHGL zijn geen historische waarnemingen bekend. Uit de periode 1985-1990 zijn van het gehele Eiland van de Maas 22 (vrij) algemene soorten

Figuur 2.7 Overzicht van het aantal soorten libellen langs de Maasplassen en in de Laakerweerd gedurende de tijd.

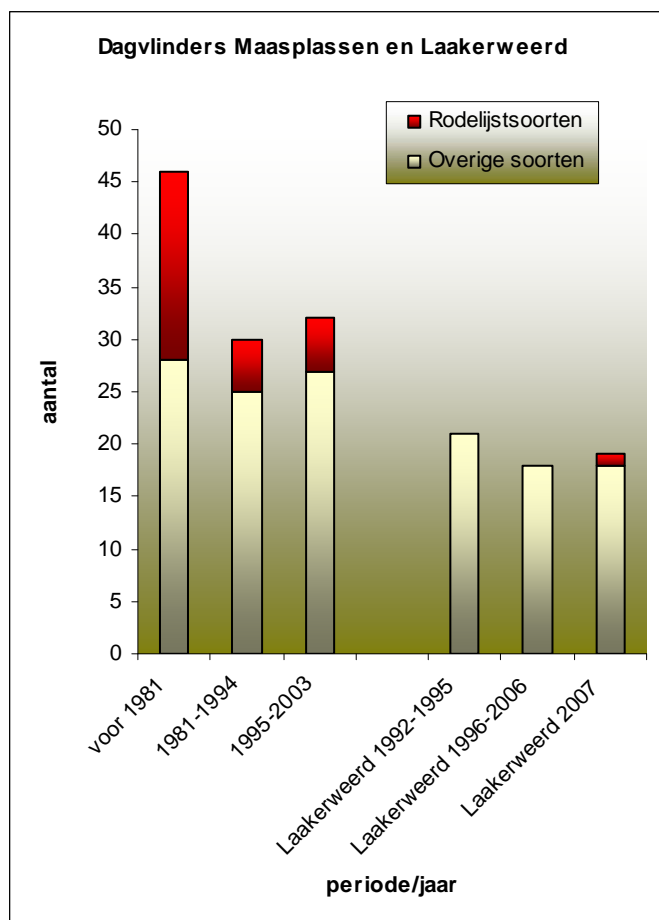
bekend (Vergoossen, 1991). In zijn rapportage worden binnen het onderzoekgebied alleen de ruige oevers van de Maas aangegeven als waardevolle delen voor dagvlinders.

Sinds natuurontwikkeling (vanaf 1992)

Rond de Dilkensplas zijn in de periode 1992-1995 21 soorten waargenomen, waaronder ook Argusvlinder, Geelsprietdikkopje en Koevinkje. In 1995 is ook een Koninginnepage gezien.

In 1996 heeft de Vlinderstichting onderzoek gedaan rond de Dilkens- en Schroevendaalse plas. Er zijn toen 15 soorten gezien, waaronder een Oranje luzernevlinder. Graslandvlinders als Bruin zandoogje, Icarusblauwtje en Zwartsprietdikkopje hadden vooral op de Statendam langs de Schroevendaalse plas redelijke populaties (van Halder & Veling, 1996). Gedurende de periode 1996 t/m 2006 zijn in totaal 18 soorten waargenomen, waaronder ook weer enkele Koninginnepages.

Het onderzoek in 2007 leverde 19 soorten op waaronder Gele luzernevlinder, Groot dikkopje en Oranje zandoogje. Het Groot dikkopje is in 2007 voor het eerst uit het gebied gemeld. Opnieuw zijn vrij veel Koninginnepages gemeld hetgeen wijst op een lokale populatie. Geconcludeerd kan worden dat de soortenrijkdom van het gebied na natuurontwikkeling vrij constant is gebleven, maar dat de populatiegrootte vaak sterk is toegenomen. Argusvlinder, Geelsprietdikkopje en Koevinkje zijn echter al 10 jaar niet meer uit het gebied gemeld. Herkolonisatie is op termijn wellicht mogelijk als het gebied beter verbonden wordt met andere natuurgebieden (o.a. de Rug van Roosteren) en de bloemrijke dijken van het Julianakanaal.

Figuur 2.8 Overzicht van het aantal soorten dagvlinders langs de Maasplassen en in de Laakerweerd gedurende de tijd.

2.4.5 Sprinkhanen

Voor natuurontwikkeling

Uit de periode 1993-1997 zijn rond de Dilkensplas 7 algemene soorten gemeld. Dit is te beschouwen als de 0-situatie voor natuurontwikkeling.

Sinds natuurontwikkeling

Gedurende de periode 2002 t/m 2007 zijn in totaal 10 soorten waargenomen. In 2002 is voor het eerst melding gemaakt van Zuidelijk spitskopje. Bij het onderzoek in 2007 is er een grote populatie Gouden sprinkhanen aangetroffen (vooral in de Laakerweerd) en zijn er twee Sikkelsprinkhanen gezien. Dankzij de grote oppervlakte aan ruige graslanden zijn zowel de soortenrijkdom als de populatiegroottes van sprinkhanen toegenomen. Op termijn is kolonisatie van Greppelsprinkhaan te verwachten, daar de soort zich langs het Julianakanaal en het STEVOL-gebied heeft gevestigd.

2.4.6 Overige ongewervelden

In het onderzoeksgebied zijn diverse bijzondere andere insecten aangetroffen. Zowel in 1994 als 1995 zijn op de Maasdam ter hoogte van de jachthaven bij de Dilkensplas twee Gewone oliekevers gezien (Kurstjens, 1996). In het voorjaar van 2008 werd ook op het noordelijke talud van de Schroevendaalse Plas een Oliekever aangetroffen. In deze zone bevinden zich ook enkele fraaie stelwandjes met veel solitaire bijen en wespen (o.a. schoorsteenwespen).

In 2007 zijn voorts de volgende soorten genoteerd:

Horzelvevlinder, Kolibrievlinder, Knautiabij, Muskusboktor, Vals witje en Wolfsmelkwesvlinder.

2.4.7 Amfibieën

Uit het NHGL-archief zijn alleen enkele waarnemingen bekend van de periode voor de natuurontwikkeling. In 1988 is een Gewone pad gezien op de dijk bij Laak. Voor de afronding van de ontgrinding van de Schroevendaalse plas lagen er enkele geïsoleerde wateren aan de oostzijde. Daar zijn in mei 1991 Gewone pad en Kleine watersalamander aangetroffen. Rond de Dilkensplas zijn in de periode 1993-1995 geen amfibieën waargenomen.

Geconcludeerd kan worden dat er geen amfibieënpopulaties meer aanwezig waren bij de start van het natuurontwikkelingsproject.

In 2007 bleek Meerkikker zich in grote aantallen in het gebied te hebben gevestigd. Vooral in de oeverzone van de Schroevendaalse plas en het ondiepe water in de Laakerweerd zaten tientallen exemplaren. Dit laatste plasje is ook potentieel geschikt voor andere soorten amfibieën, maar voortplanting van andere soorten is nog niet vastgesteld. Opvallend is dat de Dilkensplas nog steeds niet aantrekkelijk is voor amfibieën. Hier zijn slechts vijf Meerkikkers gezien.

Vals witje op 24 mei 2007 bij de Laakerweerd. Deze zeldzame dagactieve nachtvlinder is in 2007 op veel locaties in het Zuidelijk Maasdal gezien. De soort is indicatief voor warme, ruige stroomdalgraslanden.

Horzelvevlinder op abeel in Laakerweerd. Deze soort is indicatief voor structuurrijk oobos met populieren.

2.4.8 Vissen

Van de grindplassen zijn geen specifieke visgegevens bekend.

2.4.9 Zoogdieren

Voor de start van de natuurontwikkeling is een vleermuisinventarisatie verricht (zomer 1989): naast de algemene Gewone dwergvleermuis zijn toen in en rond het gebied Franjestaart (2), Laatvlieger (1) en Meervleermuis (7) vastgesteld. Verder zijn uit de jaren '80 alleen algemene soorten zoogdieren vermeld in het NHGL archief. Van de periode na natuurontwikkeling zijn alleen losse meldingen bekend. Minder algemene soorten betreffen Wezel (1993), Hermelijn (1997) en Rosse vleermuis (1993, 1995). In juli 2007 bleek een Bever zich te hebben gevestigd in de Dilkensplas en later in het jaar zijn ook sporen aangetroffen langs de Schroevendaalse plas.

2.5 WERKING VAN NATUURLIJKE PROCESSEN

2.5.1 Spontane ontwikkeling

Er is veel ruimte voor spontane vegetatieontwikkeling. De aangeplante bomen rond de grindplassen (o.a. de essen en populieren langs de Schroevendaalse Plas) passen minder goed in het landschap met spontane bosontwikkeling.

2.5.2 Hydromorfologische processen

Voor dit riviertraject kenmerkende overstromings- en sedimentatieprocessen krijgen in het gebied weinig ruimte. Dit hangt vooral samen met de aanwezigheid van hoge oeverdammen tussen de Maas en de weerden. De oevers van de Maas zijn over grote delen vastgelegd met breuksteen (Statendam, Dilkensplas) of grof grind (Laakerweerd). Hierdoor zijn processen van oevererosie zeer beperkt, maar wordt ook nauwelijks meer grind en grof zand in de terreinen afgezet. Alleen fijn zand, vermengd met slib wordt tijdens extreme afvoeren nog op de Maasoevers opgeworpen (zoals in de Dilkensweerd in 1995) Dit materiaal is echter niet zeer geschikt voor een duurzame gevarieerde vegetatieontwikkeling . Vooral de Dilkensplas fungeert ook als slibvang door de ligging achter de oeverdamm en dit verklaart mede de matige waterkwaliteit (o.a. regelmatig blauwalg).

2.5.3 Begrazing

Het proces van natuurlijke begrazing komt goed uit de verf door de inzet van zowel runderen als paarden. Door de aanwezigheid van twee jachthavens kunnen beide deelgebieden echter niet met elkaar worden verbonden.

2.5.4 Kwel

In de vegetatie is het optreden van kwel vanuit hogere terrassen niet zichtbaar. Deze liggen dan ook ver weg van het gebied ten oosten van het Julianakanaal. Zeer lokaal groeit Bosbies langs de Dilkensplas maar dit heeft waarschijnlijk te maken met lokale grondwaterstroming van de Maas richting de plas. Mogelijk treedt aan de oostzijde van de Schroevendaalse plas op beperkte schaal kwel op, maar dat is niet zichtbaar in de vegetatie.

Procesbarometer

proces	ruimte voor processen	
	← tegenwerking ruimte →	← tegenwerking ruimte →
	redelijk veel	redelijk veel
	beperkt	beperkt
	0	0
Spontane ontwikkeling	[Bar chart showing high space for spontaneous development]	
Hydromorfodynamiek	[Bar chart showing moderate space for hydromorphodynamics]	
Begrazing	[Bar chart showing high space for grazing]	
Kwel	[Bar chart showing low space for seepage]	

2.6 CONCLUSIES

2.6.1 Natuurwaarden

De Laakerweerd en de Schroevendaalse plas hebben zich in rap tempo ontwikkeld tot soortenrijke natuurgebieden. Dit geldt vooral voor de terrestrische soortgroepen (stroomdalflora, insecten). De Dilkensplas stagneert qua aquatische ontwikkeling (amfibieën, libellen, waterplanten). Dit heeft te maken met zware slibsedimentatie en slechte waterkwaliteit (mogelijk ook deels veroorzaakt door mijnsteen). De botanisch soortenrijke zandafzettingen rond een deel van de Dilkensplas zijn inmiddels sterk verruigd en verbost doordat het zand was vermengd met voedselrijk slib.

Stroomdalflora heeft zich vooral rond de Schroevendaalse plas goed ontwikkeld met o.a. veel Gewone en Welriekende agrimonie, Kattendoorn, Kleine ratelaar, Rapunzelklokje, Rode ogentroost en Wilde marjolein. Dit geldt lokaal ook langs de Maasoever van de Laakerweerd. Bijzonder zijn twee vestigingen van Grote tijm. Rond de Dilkensplas waar al in 1992 is begonnen met natuurontwikkeling, zien we een gestage toename van zoom- en oobossoorten (Borstelkrans, Boskortsteel en Maarts viooltje). Geconcludeerd kan worden dat het gebied qua flora tot een van de meest soortenrijke natuurgebieden van het Maasdal behoort.

Water- en ruigtevogels hebben flink geprofiteerd van de natuurontwikkeling. Vooral de eilandjes in de plassen zorgen voor veilige broedlocaties voor watervogels als Fuut, Krakeend, Grauwe gans en incidenteel ook meer bijzondere soorten. Grasmus, Kneu, Rietgors en Roodborsttapuit zijn vooruitgegaan dankzij het ontstaan van een groot areaal aan structuurrijke ruigtes. Patrijs, Spotvogel, Veldleeuwerik en Wielewaal zijn daarentegen afgenomen.

Hoewel het aantal soorten dagvlinders vrij constant is gebleven, zijn er wel enkele opvallende verschuivingen zichtbaar. Argusvlinder, Geelsprietdikkopje en Koevinkje zijn verdwenen, terwijl Groot dikkopje is verschenen en luzernevlinders en Koninginnepage zijn toegenomen. Vanwege het vrijwel ontbreken van waterplanten en kwel zijn beide grindplassen niet erg soortenrijk aan libellen. Interessante fauna onder andere groepen betreft Bever, Meerkikker, Gouden en Sikkelsprinkhaan, Gewone oliekever en Muskusboktor.

2.6.2 Ideeën en aanbevelingen

- Creëren van betere doorstroming door het aanleggen van een hoogwatergeul door de Dilkensplas richting Teggerse plas. Hiertoe dient de Maasdam rond de Dilkensplas te worden verlaagd en dient onderzoek te worden verricht naar de mogelijkheden om de mijnsteen in de Laakerweerd deels te saneren, zodat daar weer een geul kan worden aangelegd.
- Uitbreiding van het natuurgebied Laakerweerd door verwerving van de laatste agrarische enclaves en het integreren met de Teggerse plas en de omgeving van de ruïne van Walburg. Dit laatste gebied kan zich goed tot een begraasd hardhoutooibos ontwikkelen. Er kan hier een hoogwatervluchtplaats worden gerealiseerd zodat de lelijke, kunstmatig aangelegde hoogwaterterp bij Laak weer kan worden verwijderd.
- Verbinden van de Schroevendaalse plas met de Rug. Op termijn is ook een verbinding met het Stevol-gebied mogelijk langs de Oude Maas.
- Begrenzing en verwerving van het voormalige Steenerbosch t.b.v. de herontwikkeling van dit historische hardhoutooibosje; tevens kan dit gaan functioneren als natuurlijke hoogwatervluchtplaats. Daartoe dient de voedselrijke toplaag te worden verwijderd zodat de schrale grindige overslaggronden aan de oppervlakte komen.
- Waar mogelijk oeverbestorting langs de Maas verwijderen.
- Evt. verwijderen van aangeplante parkbomen, zeker wanneer er bos weg zou moeten in verband met opstuwing.

Beeld van de Laakerweerd met bloemrijke moerassige vegetatie.

Blauwalg in de Dilkensplas. De aquatische ontwikkeling van deze plas is slecht door de zware slibsedimentatie.